

12. Булка Ю.П. Музична культура Західної України // Історія української музики: В 6 т. К.: Паукова думка, 1992. – Т.4: 1917-1941. – С. 545-589.
13. Козулькевич С. Українська скрипкова література // Українська музика. Львів, 1938. Ч.2. – С. 27-29.
14. Витвицький В. Музичними шляхами: Спогади. – Едмонтон, 1989. – 215 с.

Yuriy Voloschuk

THE VIOLIN MUSIC OF THE UKRAINIAN COMPOSERS OF HALYCHYNIA DURING 1919-1939 IN THE CONTEXT OF DEVELOPING EUROPEAN MODERNISM

In the article lights up the creation of Halychyna's Ukrainian composers in the branch of solo and ensemble stringed-bow music; analyses genre and stylistics direction of the brightest violin compositions; turns out the influence of European Modernism to the renewal of musical creation process in the region during 1919-1939

Богдан Кіндратюк

ЦЕРКОВНІ ДЗВОНИ СТАНІСЛАВОВА – ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

До 800-річчя народження короля Данила

Івано-Франківську (до 1962 року Станіславу) присвячено немало студій [1; 2; 3], однак історія культури цього міста залишиться з “білими плямами”, якщо не звернутися до опису тутешніх церковних і костельних дзвонів. Вони – не тільки музичні інструменти, а й пам’ятники історії і матеріальної культури, твори художнього ливарництва, пам’ятки писемності та механічних систем.

Традиція побутування дзвонів на теренах Прикарпаття – чи не із самих початків запровадження тут християнства. З його поширенням, особливо завдяки державотворчим зусиллям короля Данила (1201–1264), розповсюджується й церковне дзвоніння. Зміцнюючи Церкву, він не тільки будував нові храми й відновлював зруйновані, а й для посилення значимості богослужбового ритуалу опоряджував їх іконами та книгами, оснащував дзвонами.

Як стверджують історики музики, “дзвони й дзвіночки вже в найдавніші часи були символом очищення, оберігання та заклинання проти злих духів і обов’язковим атрибутом різноманітних молитов, релігійних обрядів” [4, с.19]. Може, тому частими археологічними знахідками на території краю є дзвіночки невеликих розмірів. Їх використовували в храмах і монастирях, а також як підвіски до патериць, свічників та інших ритуальних приладів [5, с.198].

З княжих часів церковне дзвоніння набуло важливого значення в житті галичан: дзвони скликали парафіян на богослужіння та брали участь у найурочистіших його моментах. Дзвін сповідав також про смерть і

звучав на похоронах, згуртовував народ під час стихійних і громадських нещасть, скликав на віча. Не випадково літописець згадує про те, як після зведення князем Данилом у Холмі церкви св. Іоана Златоустого правитель частину дзвонів замовив своїм майстрам (“ту сольє”), а решту “принесе ис Києва” [6, с.844]. Оскільки в літописних джерелах ідеться переважно про “дзвони”, а не “дзвін”, то можна припускати, що в церквах держави короля Данила їх було вже по декілька.

Тож уже з давніх часів постала потреба в значній кількості дзвонів, які були, проте, дуже дорогими у виробництві.

Ці ударні музичні інструменти називають ще ідіофонами. У систематичні музичних інструментів Еріха Марії Горнбостеля – Курта Закса дзвони розміщені в класифікаційному ряді під номером 111.242.122. Припускаємо, що саме такі були в церквах Галицько-Волинської Русі (підвісний набір язикових дзвонів 111.242.222).

Дзвони могли сюди потрапляти із Західної Європи (де вони ввійшли в загальне користування ще з IX ст.) або Києва. Ці інструменти також виливалися безпосередньо в нашому краї, чому сприяло видобування металічних руд, виплавка міді, олова, бронзоливарне виробництво [7]. Фрагменти дзвонів описані в різних археологічних знахідках на теренах Галицько-Волинської Русі. Приміром, Ярослав Іастернак повідомляє про чималу кількість “кусків розбитих церковних дзвонів... Знайшлися вони в самій спідній верстві румовища, переважно просто на поверхні фундаментів [Успенського] собору” [8, с.70].

Про значний розвиток ливарництва у Волинській і Галицькій землі, яка продовжила культурні традиції Київської Русі після монголо-татарського нашествия, свідчить вилитий для холмської церкви “внутрішній... поміст... з міді і з чистого олова” [9, с.418], мідні двері любомльської церкви св. Георгія [9, с.448]. Усе це заклало підґрунтя для виробництва церковних дзвонів. Так, після смерті племінника короля Данила – князя Володимира Васильковича († 1288) – серед переліку його добрих справ у літописі згадується, що “полїа же и колоколы дивны слышанїемъ. таких же не бысть въ всеи земли” [6, стб.927]. І це не випадково, адже мистецька творчість на Холмщині, Волині й у Галичині в післямонгольські часи була різносторонньою та плідною [5; 10; 11].

Цілий ряд подібних фактів, які свідчать про високий технічний і художній рівень ливарництва в Галицько-Волинській Русі й поширення ливарських виробів, дають підстави для припущення, що в церквах прадавніх українських сіл Заболоття та Княгинин, на ґрунтах яких розкинулося місто-фортеця Станіславів (перша згадка 1644 р.), могли бути дзвони. Це, по-перше, унікальний дзвін, відлитий українським майстром Яковом Скорою 1341 р., що зберігся дотепер на дзвіниці Львівської катедри

св. Юра (дзвін великих, як на той час, розмірів – “висота разом із короною – 85 см, нижній діаметр – 71 см, вага – 415 кг” [10, с.6]); по-друге, дзвін 1346 р. Успенського собору у Володимирі на Волині, що перебував на соборній дзвіниці ще в 30-х рр. XIX ст. [11, с.65]; по-третє, відлитий у Львові в 1390 р. дзвін, який знаходився на дзвіниці с. Бистриця (сьогодні в Угорщині) [12, с. 69].

Уже в 60-х роках XVII ст. у Станіславові, як дізнаємося зі щоденника німецького мандрівника Ульріха фон Вердума, був костюл і чотири церкви – одна в місті й три на передмістях [3, с.8]¹. Конкретні відомості про найдавніші станіславівські дзвони 1718 та 1744 рр. (останній із колегіатського костюлу) наводить Павло Жолговський за матеріалами Державного музею етнографії та художнього промислу АН України [10, с.54].

У праці, присвяченій історії Івано-Франківської катедри Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ), знаходимо відомості про дзвін південної вежі храму св. Воскресіння, зокрема нібито пам’ятний напис на цьому ідіофоні з XVIII ст.: “Року Божого 1745, місяця сентября, дня 30 сей дзвон сооружен в граде Станіславове до церкви Храма Воскресения Господа Бога и Спаса нашего Иисуса Христа за протопресвитера превиликого отца Стефана Заводовського за старанием братства и панов мецан Станиславовских за проводом Иоана Марциновича. Рукоделия на хвалу Бога Михаила Бобовского” [2, с.50]. Однак напевивчення *de visu* цього найдавнішого дзвона міста засвідчує, що на ньому такий напис відсутній. Розміри згаданого ідіофона: висота разом із короною – 62,5 см, нижній діаметр – 69,5 см².

Піня дзвона прикрашена поміщенням між двома валиками-тягами рельєфним написом-фризом: “ROKU PANSKECO 1730” (h 1,3 см), нижче – рельєф-прикраса зі стилізованих квітів, винограду (h 10 см). На плащі – рельєф Розп’яття. З протилежного боку – Пресв. Трійці (h 22 см). Нижче – дві тяги. З внутрішнього боку дзвона видряпано: “керня” чи “корня”(?). Дзвін перухомо (як і всі інші в місті) закріплений за вуха корони до вигнутої залізної осі, що, звичайно, дещо приглушує його звук. Хоч на кінці була є отвір для шнура, однак він прив’язаний до важеля, завдяки якому розхитують дзвін, тоді язик б’є в одні й ті самі протилежні місця плаща.

Як і коли цей дзвін потрапив сюди, поки що невідомо. Знаємо, що в 1729 р. у споруді на цьому місці – єзуїтському храмі – розпочалися відправи, пізніше – у 1752 р. – його розібрали й розпочали будівництво нового (закінчили в 1763 р.). Відповідно до цісарського декрету 1773 р. костюл було закрито, а в 1847 р. напівзруйновану будівлю віддали під греко-католицьку парохіальну церкву [3, с.18-19].

¹ У статті ми свідомо не розглядаємо проблему дзвоніння з допомогою бил і кленал (калатал) у той період церковного року, коли у дзвони не б’ють. Ця прадавня культова традиція потребує свого окремого висвітлення.

² Тут і далі перша цифра означатиме висоту дзвона з короною, друга – розміри його нижнього діаметра. Всі вони визначені автором статті.

На зведеній у 1995 р. дзвіниці-каплиці УГКЦ Христа Царя (вул. Незалежності) є два дзвони. Давніший (70 і 76 см) має на корпусі гарний рельєфний напис “ЦЕРКОВ УСПЕННЯ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ”, нижче – дата виготовлення: “Р.Б. 1931”. На протилежному боці – рельєф Богородиці й когось зі святих, котрі сидять. Ще прикрашає дзвін фірмовий знак: “З ліярні Братів Фельчинських в Калуши”. Перед валом дзвона одна тяга і нижче на ньому ще дві.

Паламар Микола Юрцуняк розповів, що коли копали 1997 р. траншею для електрокабелю з північного боку монастиря (“його совіти перетворили у свій час під кінотеатр ім. Горького”), то випадково знайшли цей дзвін. Його відчистив на заводі, де раніше працював ковалем, зробив і прикріпив серце. Тутешній старожил розповідав паламарю, що після початку Другої світової війни десь поблизу закопали ще один дзвін, але точне місце поки що невідоме.

Другий дзвін (90,5 і 94,5 см) подарували німці з нагоди відкриття дзвіниці. Він прикрашений фірмовим знаком – велике латинське Р (h 5 см), в якому замість отвору рельєф дзвона, на плащі якого внизу вибито рік виготовлення – 1986, а на ніжці букви два слова, одне над одним “PERNER” і “PASSAU”. На протилежному боці плаща рельєф святого (h 31,5 см). Він тримає у правій руці дві довгі запалені свічки, а в лівій – жезл із прапорцем (?), який сягає вище мітри. Під цією фігурою рівний рельєфний напис у два рядки (подаємо в перекладі з німецької): “Святий Блазій, молися за нас” (h букв – 1,7 см).

В обох дзвонів язики без дірок. Біла підчеплені так, що можуть розхитуватися лише на два протилежні боки. Самі дзвони міцно зафіксовані за круглі корони до осей-коромисел й за допомогою важелів, до яких прив’язані шнури, приводяться розхитуванням до звучання. Дії паламаря під час дзвоніння свідчать, що для цього передусім треба прикласти неабияку фізичну силу.

Дзвони УГКЦ св. Покрови (вул. Княгинин) підвішені на залізних осях у стіновій дзвіниці. Під короною найбільшого дзвона (73 і 77,5 см) кириличний напис: “З ЛІЯРНІ ДЗВОНІВ БР. ФЕЛЬЧИНСЬКИХ В КАЛУШИ” (h 1,5 см). У другому ярусі фризу пишний рельєфний орнамент, подібний до вишивки з френзелями. На корпусі – дворядковий рельєф: “МАРІЯ, МАТИ БОЖА” (h 2,5 см). (Правда, за словами паламаря – Михайла Вітовського – старожили знають цей дзвін під іменем “Св. отця Миколая”). Під цим написом двома рядками інший: “МАРІЄ, МАТИ БОЖА, ПОМОЖИ НАМ У ВСЯКІЙ НЕГОДІ І ВІДВЕРНИ ВІД НАС ЗАРАЗУ, ГОЛОД, ВІЙНУ І НАГЛУ СМЕРТЬ” (h 1,9 см). Нижче: “КНЯГИНИН Р.Б. 1936”. Є на дзвоні ще одна прикраса – рельєф святого, руки підняті вверху, а зліва й справа нечіткі фігури ангелів (?). Язик без отвору для шнура, підвішений так, що хитається добре, але б’є тільки у два протилежні місця плаща.

Другий дзвін (28,5 і 25 см) має ім'я “Князь Володимир”. Рельєфний фриз складається з восьми кілець, всередині яких розетки. Третій дзвін (38,5 і 35,5 см), за словами паламаря, важить 36 кг. Під короною рельєф – листочки; під ними ще один – “завиточки”. Напис “апостола Петра”. Придбали останні два дзвони у травні 2000 р. Приводять до звучання всі три дзвони кожен окремо, шляхом їхнього розхитування.

На дзвіниці УГКЦ св. Дмитра (вул. І.Нечуя-Левицького, колись с. Пасічна) один дзвін (62 і 61,5 см). На ньому рельєф-прикраса (h 12 см) ченця в габіті з піднятим каптуром, монах тримає (майже в горизонтальному положенні) оперте на плече Розп'яття. На протилежному боці дзвона – рік його відливки “Р. 1939”. Під короною фриз геометричного рельєфу (h 6 см) із завиточками. На валі один рельєф-тяга, а два інші трохи вище. Било дзвона без дірки. Воно підвішене на ремені. Може хитатися на всі боки, хоч краще – зліва направо.

Недалеко від мікрорайону Пасічна, в урочищі Дем'янів лаз – “Станіславських Куропатах”, – два нові дзвони (65,5 і 57,2 та 53,3 і 45,5 см), що виготовлені в Дніпропетровську, з високої вежі дзвіниці-каплиці, освяченої в 1998 р., лунають у пам'ять жертвам сталінських репресій 1939–1941 рр., які були тут закатовані енкаведистами. Дзвони прикрашають пасма рельєфних тяг (під коронами) й однакові рельєфні композиції (h 21,5 см). Їх елементи зображають ґрати, колючий дріт і містять написи: “ДЕМ'ЯНІВ ЛАЗ”, “МЕМОРІАЛ”, “ІВАНО-ФРАНКІВСЬК”.

На стіновій дзвіниці, збудованій 1925 р. і призначеній для трьох дзвонів УГКЦ св. Йосифа Обручника (вул. Вовчинецька), нині висить тільки один (40 і 46,8 см). Він має не дуже чітко виліті прикраси. На плащі – після рельєфного напису: “ВО ВІКІ ВІД ПАВЛА” – фігура монаха, котрий стоїть на колінах (h 9 см). Далі “І МАРИІ”, нижче: “БОРОНИ. 1908”; поруч – рельєфи двох святих (до пояса) і ще три слова, одне над одним: “ОФІРА ДЛЯ БОГА”. Язик без дірки.

УГКЦ св. Володимира та Ольги (вул. Вовчинецька) відкрита як каплиця в 1996 р. На дзвіниці на двох залізних стрижнях із поперечиною, під дашком є поки що один дзвін (55,5 і 59,5 см). Він придбаний після освячення каплиці. Його обстеження показує, що, відливши, виріб шліфували, тому прикрас нема. Язик (без отвору для шнура), підвішений на шкіряному ремені. До стіни каплиці закріплено ще невеликий дзвінок (22,5 і 25,5 см). Паламар назвав його “калаталом” тому, що виготовлено цей інструмент з якоїсь ступи, що мала ручки-вуха. Принесла цю “заготовку” дзвінка, в якого нема корони, одна із парафіянок.

У чоловічому монастирі св. Андрія (УГКЦ), що на вул. Селянській, 6, один ідіофон (45 і 42,3 см). Виготовлений він у сільській ливарні під Перемишлем. Дзвін прикрашений орнаментальним фризом (h 4,3 см), що включає

фірмовий знак (композиція з великої букви М та меншої К і року 1987). Нижче – рельєфний напис “ZAKŁAD ODLEWNICZY S.M. KAWINSCY”. Плащ дзвона прикрашений дворядковим написом (h 2 см): “ВДЯЧНІ БОГУ ЗА МІСІЙНЕ ПОКЛИКАННЯ РБ 2000”. На протилежному боці рельєфне зображення святого у повний зріст із хрестом і напис “СВ. АНДРІЙ”. Нижче – дві тяги й на початку валу – третя. Усі рельєфи, вал і денце дзвона жовтого кольору, корпус пофарбований – у чорний. Язик без дірки для шнура.

На старій дзвіниці УГКЦ св. Микити (колишнє с. Микитинці) у міжвоєнний час було три дзвони. Як пригадує паламар Василь Гавриш (1920 р. н.), під час війни німці реквізували менший дзвін, а великий війт випросив, щоб не забирали (“бо як буде щось горіти, то можна було б дзвонити тривогу”). “За совєтської влади, коли церква була закрита, все ж на Великдень дзвонили. Тому голова сільради наказав зняти серце у дзвоні, але невідомі на Великдень били по дзвоні всяким заліз'язчям і розбили його”. Цей тріснутий дзвін (82 і 92 см) нині біля церкви в гаражі. Прикрашений під короною рельєфом (h 11 см). На плащі – рельєф апостола Павла (h 15 см), на протилежному боці корпусу – фігура Миколи-чудотворця (h 14,5 см). Біля валу дзвона вибито рівними буквами: “ІМ'Я СВ. МИКИТА С. МИКИТИНЦІ СО 1939”. З цього й подібних вибитих написів на інших дзвонах можна зробити висновок, що вони виготовлялися на продаж (“дзвін могли купити як українці, так і поляки”), а вже на місці додавалося потрібне увіковічнення-посвята. (Паламар також пригадує, як у свій час цей інструмент поміняли на раніше придбаний, що “мав поганий голос”). Під написом рельєф (h 4 см) зі стилізованих квіток, листочків.

Ще за часів СРСР з оголошення в газеті парафіяни дізналися про виробництво дзвонів у Воронежі. Туди поїхав старший брат Петро Гавриш. Він довідався, що гарний дзвін коштує 11 тис. карбованців. Люди зібрали гроші, купили там дзвін і привезли вантажною машиною в село. У присутності великої кількості парафіян його посвятили о. Іван Луцький та о. Онуфрій Кузьменко. Цей дзвін (81 і 85 см) під короною прикрашений написом: “ВОРОНЄЖ 1988 ЦПИ”. З обох боків назви цього міста – хрести.

Гарно вилитий менший дзвін (43,5 і 44,6 см) подарували художники міста, до яких він потрапив після зруйнування німецької кірхи (вона знаходилася на місці нинішнього театру ім. І. Франка). Оскільки інструмент був із тріщиною, то на 63-у заводі її заварили. Рельєфний напис німецькою мовою свідчить, що дзвін вилитий Андреєм Гайбою в Чернівцях 1896 р. З іншого напису німецькою, вирізьбленого курсивом на плащі, довідуємося, що “Пожертвовано євангельській общині в Станіславі Адольфом Тіце 1891”. Різниця в роках може свідчити про певний час, що пройшов після виділення коштів на придбання дзвона та його виготовленням. На корпусі є ще рельєф інвентарної (?) цифри – 638. Язик у дзвоні без отвору для шнура.

На дзвіниці є вільне місце, де висів дзвін, який забрали німці. Був тут ще маленький (25 і 23 см), але його віддали до УГКЦ с. Підпечари.

УГКЦ Пресв. Успені с. Крихівці (з 1983 р. – у складі міста) має на дерев'яній дзвіниці два дзвони. У великого (58 і 58,5 см) язик із отвором для шнура, але він відсутній. Дзвонять, розхитуючи сам інструмент. Било підвішене на товстому бляшаному “ремені”, легко хитається тільки в протилежні боки (навіть вибито вм'ятини в плащі). Хоч сліди від язика свідчать, що часом він б'є в різні місця корпусу. Під короною рельєф тяги й фризу (h 6 см.). Він такий же, як на дзвоні УГКЦ св. Дмитра. На корпусі вибито рівними, строгими буквами (h 10 мм) “ВОЛОДИМИР”. Під ним “988–1938” (h 5 мм) і нижче одним рядком: “ЖЕРТВА ВІРНИХ ПАРОХІЙ КРЕХІВЦІ НА ПАМ'ЯТКУ 950 ХРЕЩЕННЯ УКРАЇНИ”. Під цим написом ще один: “ЗА О. ПАРОХА ІВАНА ІСАЇВА”. Нижче – 2 рельєфи-тяги й на валі дзвона ще одна. На протилежному боці дзвона рельєф Розп'яття (h 9,5 см), поперечина хреста – 5,5 см. Вона дещо непропорційна до його висоти.

Менший дзвін (38 і 40 см) прикрашений під короною рельєфом (h 4 см). Перед валом 2 рельєфи-тяги, і нижче ще одна. Гарно вилитий рельєф – рік виготовлення дзвона – 1939. На корпусі видно вм'ятини від ударів залізним предметом, напевно, через це він трохи надшерблений.

Давня дерев'яна дзвіниця УГКЦ св. Великомучениці Параскеви П'ятниці с. Опришівці (з 1965 р. – у складі міста) була на іншому місці. Як розповів паламар Микола Гринишин (1939 року народження, дід його діда теж був дзвонарем, а внук тепер допомагає), перед відкриттям церкви (в часи “горбачовської перебудови”), коли ще тільки ходили по інстанціях і добивалися дозволу на поновлення роботи храму (у ньому був склад), дзвіницю спалили. Три “австрійські” дзвони, які в Першу світову війну вдалося завдяки зусиллям місцевих священиків зберегти (в Другу – німці забрали тільки один дзвін), у 60-х роках ХХ ст. здали на металолом (за висловом паламаря – “пропили”).

Нині на новій дзвіниці 4 дзвони. Вони придбані громадою у 90-х роках ХХ ст. Великий дзвін (75 і 82 см) прикрашений під короною рельєфом (h 8,5 см) та трьома, по середині корпусу, уступами-ввімками. На корпусі є ще рельєф Розп'яття (h 15,5 см). Язик підвішений за кільце. Другий дзвін (56 і 59,3 см) прикрашений таким самим Розп'яттям. Під ним рельєф двох тяг по колу й таке ж – на валу. На третьому дзвоні (44,5 і 46 см) рельєф невеликого хреста. Під короною якийсь не чітко вилитий рельєф-прикраса, внизу біля вала 3 рельєфи-тяги. Найменший дзвін (42 і 38 см) має під короною нечіткий рельєф-фриз. Останні два дзвони погано звучать (“як баняки”). На дзвіниці висять ще два куски залізних рейок. Онук паламаря, ударяючи в різні їхні місця, створив якусь відому йому мелодію. У ході Богослуження молоді помічники паламаря, за його сигналом із церкви (на дзвіниці загоряється

електролампочка), починають і закінчують дзвоніння (в інших церквах дзвонарі слідкують за ходом літургії).

Дзвіниця-каплиця Угорницької УГКЦ св. Юрія побудована в 1996 р. (старі дерев'яні дзвіниця та церква, яким було більше 300 років, згоріли в роки комуністичного режиму). До Другої світової війни тут було 2 великі добрі дзвони, але після приходу німців інструменти закопали, місце тримали в секреті. Люди, які його знали, помирали, тому нині на дзвіниці 2 нових дзвони. Великий (88 і 82,6 см) виготовлений у Дніпропетровську в 1998 р. і названий "Благовіст". Ця інформація гарними, чепурними буквами поміщена зверху на денці дзвона. Під короною два ряди рельєфу-прикраси. Вага дзвона 375 кг, ціна – 5 400 грн. (у свій час церковна громада мала намір замовляти дзвони в Чехії, однак це виявилось надзвичайно дорого). Оскільки язик підвішений за кільце, а до нижнього кінця прив'язаний шнур, то є можливість видобувати звук різними способами, краще його диференціювати. Менший дзвін (56,5 і 55,2 см) таємно вилили – ще в часи правління міськкому компартії – на локомотиво-ремонтному заводі (у його ливарному цеху працювало багато угорницьких хлопців). Дзвін шліфували з усіх боків, тому на ньому, окрім рівця-тяги на валу, немає ніяких прикрас. Однак кустарне виробництво спричинило те, що в цього дзвона, за словами паламаря, "нема доброго звуку".

На дзвіниці УГКЦ св. Михайла с. Вовчинець (з 1983 р. – у складі міста) два дзвони. Більший (61 і 64,5 см) прикрашений рельєфним фризом: орнамент зі стилізованих рослинних паростків із волютоподібними завиточками. На пласкі гарні цифри року виготовлення – 1929 (h 2 см). На валі дзвона тяга, перед ним – ще дві, між якими гарна опуклість. З протилежного боку рельєф монашки (h 11 см) із Розі'яттям на руках. Язик без дірки. Другий дзвін (32 і 32 см) якби мав вверху фриз і рельєфну фігуру, то був би майже зменшеною копією великого.

У північній вежі головного фасаду катедрального собору св. Покрови Автокефальної Православної Церкви – колишній вірменський храм (1762 р.) – 3 дзвони (55 і 54,5; 50,5 і 49; 40 і 39,5 см). Вони встановлені 1996 р., як свідчить табличка біля дверей, що ведуть до них, "коштом др. Марка Припхана з Відня родом з Княгинина". Ший більших двох дзвонів прикрашають орнаменти. На валах – рельєфи-тяги. На ший найменшого дзвона замість фризу – між пасмами виточених тяг – гарно оформлений різнокольоровий напис: "ЯРОСЛАВА ПРИПХАН" (може, дружина жертводавця?). Вал цього дзвона прикрашають пасма рельєфів. За круглі корони всі три ідіофони міцно підвішені до дерев'яних осей із важелями. Звучать дзвони разом приємно та привабливо.

Дзвін (54 і 56 см) римо-католицького костюлу Христа Царя Всесвіту (вул. Вовчинецька) поміщений біля храму на двох залізних стрижнях, із

поперечиною без дашка. Цей інструмент привезений із Польщі. Освячували його 10 грудня 2000 р. разом із костюльним органом. Ідіофон прикрашений написом під короною (подаємо в перекладі з латинської): “Мене виготовив ливар дзвонів із Польщі Іван Фельчинський 1808–1996” (може, майстер із цієї відомої родини, що виїхала з Калуша, вказав роки виготовлення нею дзвонів?). На валу ідіофона – рельєф-тяги. Вони, як і ще одна подвійна тяга на планці та фриз – нікельовані. Дзвін пофарбований у чорний колір. Вуха прикрашені рельєфними голівками ангелів. По середині корпусу – рельєф (h 14 см): Богоматір сидить з дитям на руках, над ними з боків ангели. Язик у дзвоні без отвору, підвищений на осі.

На щойно збудованій міській дзвіниці-каплиці (біля колишньої римо-католицької колегіати – майдан Митрополита Шенгінського) три дзвони (55 і 50,5 см, вага 150 кг, прикрашений двома виїмками-тягами; 45 і 40,5 см; 33 і 33,5 см, вага 40 кг). На кожному дзвоні під короною вирізьблено рослинний візерунок, під ним фриз, що складається з трьох маленьких кружечків, які ритмічно повторюються. Дзвони відлиті фірмою “Гесфест” (Київ), яка спеціалізується на художньому куванні, робить для цих кріплення. Інструменти нерухомо прикріплені за корони до залізних осей. Кожне серце має отвір, однак шнур тут не прив’язані. Язики дзвонів підвищені так, що можуть вільно хитатися в будь-який бік, але б’ють в одні й ті самі місця, бо приводять ідіофони до звучання шляхом їх розхитування.

Освячення дзвонів відбувається за своїм обрядом. Так, перш аніж їх встановлювати, відповідно до Чину благословення та освячення дзвону, його окроплюють зовні й усередині. Далі виконуються 143 і 149 Псалми, а після них – 28. Хор співає в потрібних місцях екстенію: “Господи, помилуй!”. Священик читає відповідні молитви та 69 Псалом. У цьому чині виконуються також Стихири. Наприкінці хор співає “Чеснішу від Херувимів... Слава і нині... Господи, помилуй! (тричі) благослови”. Пасамкінець священик чинить звичайний денний Відпуст.

Нині, коли відроджується процес оснащення церков дзвонами, удосконалюється також саме дзвоніння. Його описи знаходимо не тільки в церковних Уставах та інших документах, що регламентують життя Церкви, а й у творах письменників [13]. Не випадково частина з опитаних нами дзвонарів твердить, що “колись паламарі знали мелодії, а зараз просто так дзвонять”. Хоч нинішні церковники теж диференціюють свої дзвоніння: по одному б’ють до початку Богослужіння, інакше – у його найурочистіших моментах чи “коли хтось помер”, “на смерть дитини” тощо, однак якихось чітко регламентованих дзвонінь немає. Спостереження за діями паламарів у момент творення церковних дзвонінь, а також їхнє сприйняття, опитування дзвонарів показали, що вони б’ють у дзвони в таких випадках: благовістять про початок Богослужіння, а в ході літургії

на “Вірую”. Дехто дзвонить ще в суботу “на неділю” або перед святами. Багато дзвонять на Великдень. Про смерть парафіянина сповіщають ударами в один дзвін або (як у Вовчинцях) частим биттям лівою рукою в малий дзвін і помірним – у більший; при цьому паламар правою рукою безпосередньо тримається за кінець била. Дзвонять тоді, коли заносять у церкву і виносять із храму померлого. Запитуючи одного паламаря, як йому вдається – адже шнур прив’язаний не до била, а до важеля – сповіщати про смерть парафіянина ударами в один бік плаща, він відповів: “А це вже треба вміти, то – майстерність!”

На жаль, переважна більшість опитаних нами паламарів часом не здогадується про можливість творення мелодій за допомогою дзвонів. Пояснюється це не тільки відсутністю протягом тривалого часу декількох ідіофонів на одній дзвіниці, а й браком музичної освіти, розвинутих спеціальних здібностей у паламарів. Однак утішає те, що священники усвідомлюють не тільки важливість церковних дзвонів, а й необхідність придбання та підбору комплектів хоча б із мінімальною кількістю дзвонів, організації навчання паламарів.

На часі подальше повне вивчення дзвонів Івано-Франківська: не тільки встановлення імен майстрів, точного місця та дати виготовлення, вимірювання верхнього діаметра порожнини, її висоти, товщини стінки в ударній частині, частоти основного тону в герцах, історії придбання чи як потрапляли до церков тощо, а й запис дзвонів, їхня систематизація. Окремого дослідження потребують монументальні пласкерні музичні інструменти – дзвіниці зі своїми підборами дзвонів. Не всі з них, які з початком світових воєн були закопані в землю, віднайдені. Чекають на своїх дослідників багаті архіви, з яких, напевно, можна немало ще почерпнути про історію побутування дзвонів нашого міста.

1. Гаврилів Б., Арсенич П., Процак Р. Літопис Івано-Франківська (Станіслава). Історична хроніка міста з 1662 року. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. 136 с.
2. Грабовецький В. Сторінки літопису Івано-Франківського Катедрального Собору Святого Воскресіння. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999. 80 с.
3. Полск В. Майданами та вулицями Івано-Франківська. Львів: Світло і тінь, 1994. 90 с.
4. Финдейзен Н. Очерки по истории музыки в России с древнейших времен до конца XVIII века. Выпуск 1. М. Л., 1928. 421 с.
5. Фіголь М. Мистецтво стародавнього Галича. К.: Мистецтво, 1997. 224 с.
6. Полное собрание русских летописей. Т. 2. Ипатьевская летопись. Изд. 2-е. С.-Пб., 1908. 938 стб.
7. Петегирич В. Ремесло //Археологія Прикарпаття, Волини и Закарпаття (ранішеславянський и древнерусський періоди) / В.Аулик, І.Свєтлицков, В.Цьпильск и другие. Отв. ред. А.Черныш. Киев, 1990. С. 89-93.
8. Пастернак Я. Старий Галич: археологічно-історичні досліді у 1850-1943 рр. Краків Львів, 1944. 238 с.
9. Літопис руський Лер. з давньорус. Л. Махновця. К.: Дніпро, 1989. 591с.

10. Жолтовський П. Художнє життя на Україні в XIV–XVIII ст. К.: Наук. думка, 1973. 132 с.
11. Александрович В. Мистецтво Галицько-Волинської держави. Львів, 1999. 132 с.
12. Mańkowski T. Dawny Lwów jego sztuka i kultura artystyczna. Londyn, 1974.
13. Кіндратюк Б. Церковне дзвоніння в прозових творах письменників Буковини та Галичини кінця XIX – початку XX ст. // Історія релігій в Україні: Праці XI-ї міжнар. наук. конфер. (Львів, 16–19 трав. 2001р.). Львів: Логос, 2001. Кн. II. С. 279–285.

Bohdan Kindratuk

CHURCH BELL AND RINGING STANISLAVOVA IVANO-FRANKIVSKA

Made attempt for the first time to describe church bell and ringing Stanislavova Ivano-Frankivska. Marked prospects of further their studies.

Паталія Толошніак

РОМАН СТАВНИЧИЙ – ПРОВІДНИЙ ДИРИГЕНТ МУЗИЧНО-ХОРОВОГО ТОВАРИСТВА “КОЛОМИЙСЬКИЙ БОЯН”

В історію національної культури другої половини XIX – першої половини XX ст. місто над Прутом Коломия увійшло передусім як важливий культурний центр Галичини, в якому, незважаючи на постійні утиски з боку австро-угорського, а пізніше – польського та німецького урядів, інтенсивно розвивалося музичне і театральне мистецтво, видавнича справа.

Важлива сторінка у розвитку культурного життя Коломиї належить діяльності філії музично-хорового товариства “Львівський Боян” – “Коломийському Бояну”. Створення цього мистецького осередку в Коломійі мало велике значення для розвитку культурного життя міста. Адже члени товариства вели інтенсивну діяльність у сфері музичної освіти, пропаганди української музики, знайомили громадськість міста зі світовими шедеврами музичного мистецтва, залучали до хорового співу широкі верстви населення, організовуючи хори в селах Коломийщини, проводили різноманітні благодійні заходи, влаштовували ювілейні концерти, присвячені діяльності провідних діячів українського мистецтва й літератури. Та найважливішим було те, що “Коломийський Боян” став першим центром згуртування української інтелігенції в місті.

“Коломийський Боян” був заснований 1895 року. В грудні цього ж року було затверджено керівництво товариства, ухвалено статут. Львівська газета “Діло” з приводу створення товариства писала: “Відчуваючи потребу заснування в Коломійі руського співацького товариства підписувачі члени-основателі постарались про статут для “Коломийського Бояна”, котрого метою є “шлекання головно русько-національного співу, як хорового як і сольного, а також музики інструментальної. Перші загальні збори товариства відбулись в неділю 15 грудня цього року о